

تاریخچه وکالت دفاع در افغانستان

وکالت دفاع نقش بسیار مهم و حیاتی در تأمین عدالت در نظام‌های حقوقی مدرن ایفا می‌کند. این نهاد، به‌ویژه در افغانستان، مسیر تاریخی پرفراز نشیبی را طی کرده است و شکل‌گیری آن به عنوان یک نهاد قانونی به دوران سلطنت محمد ظاهر شاه بازمی‌گردد. نخستین اقدامات برای ایجاد چارچوب قانونی و سازماندهی نهاد وکالت در دوران محمد ظاهر شاه، در سال 1336 شمسی آغاز شد. این تلاش‌ها در راستای حمایت از حقوق متهمان و نیاز به دفاع از آنها در محاکم قضایی شکل گرفت.

طبق اسناد تاریخی و گزارش‌های موجود، در سال 1336 شمسی برای اولین بار تعلیمات‌نامه‌ای درباره وکالت دفاع در افغانستان به تصویب رسید. این تعلیمات‌نامه، وکالت را به عنوان یک حرفه و صلاحیت مشروع معرفی کرد که در آن فرد مؤکل (کسی که خواهان دفاع است) می‌تواند صلاحیت خود را به فرد وکیل (وکیل مدافع) واگذار کند تا به نمایندگی از وی در محاکم قضایی حضور یابد. این قانون، وکالت را در مسائلی که از نظر شرع جایز است مجاز شمرد.

تعریف وکیل مدافع و شرایط آن

در تعلیمات‌نامه تصویب شده سال 1336 ش، وکیل مدافع به‌عنوان فردی که دارای صلاحیت قانونی و مشروع برای دفاع از حقوق افراد در محاکم است، معرفی شد. شرایطی نیز برای صلاحیت وکلای مدافع در نظر گرفته شد که بر اساس ماده 24 این تعلیمات‌نامه، وکیل مدافع باید حداقل دارای مدرک شرعی یا حقوقی، دارای شهرت نیک و اخلاق حمیده و حداقل 30 سال سن باشد. همچنین در این تعلیمات‌نامه تصریح شد که فرد وکیل نباید مرتکب جرم سنگینی شده باشد یا شهرت بدی داشته باشد.

این تعلیمات‌نامه در راستای تأمین عدالت و به‌منظور تضمین حقوق افراد در محاکم قضایی تصویب شد و زمینه‌ای برای تدوین قوانین بعدی در این زمینه فراهم کرد.

تحولات قانونی در وکالت دفاع

اولین قانون مربوط به وکالت دفاع، تعلیمات‌نامه وکالت دعوا بود که در سال ۱۳۳۶ تصویب شد. اما به انجمن وکلای مدافع اشاره‌ای نداشت. به دنبال تصویب تعلیمات‌نامه متذکره، در سال 1343 شمسی قانون تنظیم امور وکلای مدافع به تصویب رسید. این قانون شامل 50 ماده و 7 فصل بود و در آن حقوق و وظایف وکلای مدافع، شرایط اشتغال به وکالت و حق دفاع از متهمان در محاکم مورد بررسی قرار گرفت. ماده 1 این قانون صراحتاً اعلام می‌کرد که وکیل مدافع حق دفاع از موکل خود را در تمامی محاکم قضایی، مطابق با احکام قانونی دارد. همچنین این قانون تأکید داشت که وکلای مدافع باید مطابق با موازین شرعی و حقوقی، دفاع از موکلان خود را به نحو احسن به انجام برسانند. در سال ۱۳۶۵، قانون وکالت دفاع جمهوری دموکراتیک خلق افغانستان تصویب شد که انجمن‌های ولایتی و سرتاسری وکلای مدافع را نیز شامل می‌شد، اما تحت کنترل وزارت عدلیه بود.

قانون تنظیم امور وکلای مدافع مصوب ۱۳۴۳ در زمان حاکمیت اول امارت اسلامی نیز با تغییراتی جزئی، مانند تغییر واژه «دولت» به «امارت» ادامه یافت.

تحولات پس از سال 2001

پس از سال 2001 و با سقوط نخستین حاکمیت امارت اسلامی، افغانستان شاهد تغییرات گسترده‌ای در زمینه‌های مختلف، از جمله نظام حقوقی و قضایی، بود. در این دوره، تلاش‌های بسیاری برای بازسازی نهادهای حقوقی و تقویت نهادهای قضایی صورت گرفت. یکی از مهم‌ترین این تغییرات، تصویب قانون وکلای مدافع در سال 1386 شمسی بود. این قانون در 5 فصل و 44 ماده به تصویب رسید و نقش مهمی در تنظیم چارچوب‌های قانونی وکیل مدافع داشت. همچنین در سال 1387 انجمن مستقل وکلای مدافع افغانستان تأسیس شد که به‌عنوان یک نهاد مستقل و به‌منظور حمایت از وکلای مدافع و دفاع از حقوق آنها شکل گرفت.

قانون وکلای مدافع، علاوه بر شرایط اشتغال به وکالت، موانع و مشکلاتی محتمل در این حرفه را مورد بررسی قرار داده و راهکارهای قانونی برای آنها ارائه داده بود. این قانون همچنین حقوق و وظایف وکلای مدافع، احکام انضباطی و دیگر موضوعات مرتبط با این حرفه را مورد توجه قرار داده بود. با تصویب این قانون و تشکیل انجمن مستقل وکلای مدافع، نهاد وکالت در افغانستان به یک سطح قانونی و مستقل ارتقا یافت. اما پس از حاکمیت دوباره امارت اسلامی قانون متذکره تعدیل و شورای وزیران امارت اسلامی در 28 عقرب 1400 با پیشنهاد عبدالحکیم شرعی سرپرست وزارت عدلیه برای انحلال انجمن مستقل وکلای مدافع افغانستان موافقت کرد.

تحولات پس از سال 2021

طرز العمل انسجام وکلای مدافع سال 1401، که بر اساس حکم شماره 251 مورخ 1443/7/4 رهبری نظام کنونی و مصوبه شماره دهم 1400/8/24 کابینه نظام کنونی تصویب و به تاریخ اول حمل 1401 نشر شده است، ساختار انجمن مستقل وکلای مدافع لغو گردیده و مسئولیت امور وکلای مدافع به وزارت عدلیه سپرده شده است. این طرز العمل تنظیم امور مانند صدور جواز وکالت، نظارت و احکام تادیبی وکلا، و بررسی شکایات را به کمیسیون عالی وکلای مدافع واگذار کرده که شامل مقامات امنیتی و قضایی می‌باشند.

مشروعیت وکالت در اسلام و قوانین افغانستان

وکالت در اسلام، یک عمل مشروع و جایز است و مشروعیت آن در قرآن کریم، احادیث نبوی و اجماع امت اسلامی به‌طور کامل ثابت شده است. تمامی فقهای اسلامی در زمینه مشروعیت وکالت توافق دارند و آن را به‌عنوان یکی از عقود جایز و وسایل تأمین عدالت در جامعه می‌پذیرند.

در قوانین افغانستان نیز وکالت از زمان تصویب اولین قوانین به رسمیت شناخته شد. به‌طور خاص، اولین نظام‌نامه کشور که در سال 1310 شمسی به تصویب رسید، حق دفاع را برای افراد جامعه به رسمیت شناخت. به‌تبع آن، در قانون اساسی 1343 شمسی، ماده‌ای در رابطه با وکالت و حق دفاع وجود داشت. همچنین در قانون اساسی سال 1382، ماده 31 به‌طور ویژه به موضوع وکالت مدافع پرداخته و تأکید نموده بود که هر فرد حق دارد برای دفاع از حقوق خود وکیل مدافع تعیین کند.

منابع مشروعیت وکالت در اسلام

مشروعیت وکالت در اسلام از طریق آیات قرآن و احادیث نبوی تأیید شده است. به عنوان مثال، در آیه 173 سوره آل عمران آمده است: «حسبنا الله و نعم الوکیل» یعنی: «خداوند ما را بس است و او بهترین وکیل است.» این آیه نشان‌دهنده اهمیت و جایگاه وکالت به عنوان یکی از ارکان تأمین عدالت در اسلام است.

علاوه بر قرآن، احادیث نبوی نیز بر مشروعیت وکالت تأکید دارند. در احادیثی که از پیامبر اسلام (ص) نقل شده، آمده است که ایشان برخی از اصحاب را به عنوان وکیل تعیین می‌کردند تا از طرف او در مسائل حقوقی و اجتماعی اقدام کنند. این مسئله نشان‌دهنده جایگاه و نقش وکالت در سیستم قضایی اسلامی است.

وکالت در تاریخ افغانستان

در طول تاریخ افغانستان، نهاد وکالت به تدریج تکامل یافت و قوانین و چارچوب‌های متعددی برای آن تدوین شد. در دوران سلطنت محمد ظاهر شاه، نخستین تلاش‌ها برای ایجاد یک سیستم قانونی و مستقل برای وکلا آغاز شد. این تلاش‌ها در دهه 1340 به اوج خود رسید و با تصویب قوانین جدید، وکالت به عنوان یکی از حقوق اساسی افراد جامعه به رسمیت شناخته شد.

با گذر زمان و تغییرات سیاسی و اجتماعی در افغانستان، نهاد وکالت نیز دستخوش تغییرات شد. در دوران حکومت اول امارت اسلامی، برخی از قوانین مرتبط با وکالت تغییر کرد. با این حال، پس از سال 2001 و سقوط امارت اسلامی، قوانین جدیدی برای حمایت از وکلای مدافع و حقوق افراد در محاکم تصویب شد.

انجمن مستقل وکلای مدافع افغانستان

انجمن مستقل وکلای مدافع افغانستان که در سال 1387 تأسیس شد، به عنوان یک نهاد کاملاً مستقل عمل می‌نمود و هدف آن حمایت از وکلای مدافع و تنظیم امور حقوقی مرتبط با آنها بود. این انجمن نقش مهمی در ارتقای سطح حرفه‌ای وکلای مدافع و تأمین حقوق آنان ایفا نمود. همچنین انجمن مستقل وکلای مدافع مسئولیت بررسی صلاحیت وکلای مدافع، ارائه جواز وکالت و نظارت بر عملکرد وکلا را بر عهده داشت. انجمن متذکره در جهت تأمین حقوق وکلای مدافع و بهبود وضعیت حرفه‌ای آنان تلاش می‌نمود و با تدوین قوانین و مقررات جدید، سعی در رفع مشکلات موجود در این حرفه داشت اما پس از روی کار آمدن امارت اسلامی انجمن مستقل وکلای مدافع منحل و صلاحیت‌ها و مسئولیت‌های آن به ریاست وکلای مدافع وزارت عدلیه تفویض گردید.

اهمیت وکیل مدافع در سیستم قضایی

وکیل مدافع یکی از مهم‌ترین ارکان سیستم قضایی است. نقش وکیل مدافع در تأمین عدالت و دفاع از حقوق افراد بسیار حائز اهمیت است. وکیل مدافع به عنوان نماینده موکل خود در محاکم حضور می‌یابد و با توجه به دانش حقوقی و تجربیات خود، از حقوق موکل دفاع می‌کند. این دفاع نه تنها به تأمین عدالت کمک می‌کند، بلکه به اجرای صحیح قوانین و حفظ حقوق بشری افراد نیز منجر می‌شود.

یکی از مهم‌ترین وظایف وکیل مدافع در سیستم قضایی، دفاع از موکل در تمامی مراحل محاکمه است. این شامل جمع‌آوری مدارک، تهیه دلایل و ارائه دفاعیات در جلسات محاکمه می‌شود. وکیل مدافع موظف است تمامی اقدامات لازم را به‌منظور دفاع از حقوق موکل خود به‌عمل آورد و در صورت لزوم، از تمامی ابزارهای قانونی استفاده کند.

وکیل مدافع و عدالت اجتماعی

نقش وکیل مدافع تنها به دفاع از حقوق افراد در محاکم محدود نمی‌شود. وکیل مدافع همچنین در تأمین عدالت اجتماعی نقش مهمی ایفا می‌کند. در جوامعی که دسترسی به عدالت برای همه افراد ممکن نیست، وکیل مدافع می‌تواند به نمایندگی از افراد بی‌بضاعت و کسانی که توانایی مالی برای تأمین وکیل ندارند، در محاکم حضور یابد و از حقوق آنان دفاع کند.

در افغانستان، یکی از مشکلات عمده این است که دولت به دلیل مشکلات مالی نمی‌تواند وکلای مدافع را برای همه افراد نیازمند تأمین کند. این مسئله باعث می‌شود که بسیاری از افراد بی‌بضاعت نتوانند از حقوق خود در محاکم دفاع کنند. در چنین شرایطی، نهادهای حقوقی و انجمن‌های مستقل می‌توانند با ارائه خدمات حقوقی رایگان به این افراد کمک کنند تا حقوق آنها حفظ شود.

چالش‌های حرفه وکالت در افغانستان

حرفه وکالت در افغانستان با چالش‌ها و مشکلات متعددی روبه‌رو است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، نبود دسترسی کافی به وکلای مدافع برای افراد نیازمند است. بسیاری از مردم به دلیل مشکلات مالی و اقتصادی، توانایی تأمین وکیل را ندارند و این مسئله می‌تواند منجر به نادیده گرفتن حقوق آنان در دعاوی می‌شود.

یکی از چالش‌های اصلی حرفه وکالت در افغانستان، دوران گذار است که با تغییرات گسترده‌ای همراه بوده است. در این دوره، وضعیت قوانین سابق مشخص نیست و قوانین جدید به طور مداوم وضع می‌شوند. همچنین ساختار کلی نظام حقوقی و منابع قانونی در حال بازسازی است و نیاز به تخصص‌ها و مهارت‌های نوین بیش از پیش احساس می‌شود. از سوی دیگر، مشکلات اقتصادی و کمبود منابع مالی بسیاری از دفاتر وکالت را تعطیل کرده و فرصت‌های شغلی برای وکلا کاهش یافته است. همچنین، آموزش حقوقی با کیفیت به عنوان یک نیاز فوری مطرح است تا نسل‌های آینده وکلا بتوانند با دانش و مهارت کافی به وظایف خود در یک محیط حقوقی پیچیده عمل کنند. این تغییرات، همراه با سایر چالش‌ها، فشار زیادی بر وکلا وارد کرده و از آنها می‌طلبد که با سرعت بیشتری خود را با شرایط جدید وفق دهند.

راهکارهای پیشنهادی برای بهبود وضعیت وکالت در افغانستان

برای بهبود وضعیت وکالت در افغانستان، چندین راهکار مهم پیشنهاد می‌شود. اولین و مهم‌ترین اقدام، افزایش بودجه دولتی برای تأمین وکلای مدافع برای افراد بی‌بضاعت است. باید تلاش صورت گیرد تا بودجه مناسبی برای این امر تخصیص یابد تا همه افراد جامعه بتوانند از حقوق خود در محاکم دفاع کنند.

همچنین، نیاز به تصویب قوانین حمایتی بیشتر برای وکلای مدافع است تا آنان بتوانند بدون ترس از تهدیدات و فشارها وظایف خود را به درستی انجام دهند. این قوانین باید شامل حفاظت از وکلای مدافع در برابر تهدیدات و ایجاد فضایی امن برای انجام وظایف آنها باشد.

علاوه بر این، ایجاد دوره‌های آموزشی تخصصی برای وکلای مدافع نیز می‌تواند به ارتقای کیفیت خدمات حقوقی در افغانستان کمک کند. این دوره‌ها باید به صورت منظم برگزار شود و وکلای مدافع با آخرین تحولات حقوقی و قضایی آشنا شوند تا بتوانند بهترین دفاع ممکن را برای موکلان خود فراهم کنند.

نتیجه‌گیری

وکالت دفاع در افغانستان از سابقه‌ای طولانی برخوردار است و یکی از ارکان اساسی نظام قضایی این کشور محسوب می‌شود. با توجه به تاریخچه و روند رشد این نهاد، می‌توان گفت که وکالت نقش بسیار مهمی در تأمین عدالت و حفظ حقوق افراد ایفا می‌کند. از دوران سلطنت محمد ظاهر شاه تا به امروز، قوانین متعددی برای تنظیم و حمایت از نهاد وکالت به تصویب رسیده و تلاش‌های زیادی برای تقویت این نهاد صورت گرفته است.

روی هم‌رفته، مشکلات و چالش‌هایی همچون نبود دسترسی کافی به وکلای مدافع برای افراد نیازمند که نیاز به اقدامات جدی و برنامه‌ریزی دقیق دارد.

برای بهبود وضعیت وکالت در افغانستان، باید اقدامات مؤثری در جهت حمایت از وکلای مدافع، افزایش دسترسی افراد نیازمند به خدمات حقوقی و ارتقای سطح آموزش وکلای مدافع انجام شود. این اقدامات نه تنها به تقویت نهاد وکالت کمک می‌کند، بلکه به تأمین عدالت و حفظ حقوق بشری افراد در جامعه نیز منجر خواهد شد. وکیل مدافع به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان تأمین عدالت، باید از حمایت‌های کافی برخوردار باشد تا بتواند نقش خود را در حفظ حقوق و تأمین عدالت به درستی ایفا کند.